

UNATC PRESS
Colecția *Educație teatrală*

Raluca Ghervan

**SHAKESPEARE –
DE LA SURSE DOCUMENTARE
LA ARTĂ ÎN REPREZENTAREA
VIEȚII PRIN TEATRU**

UNATC PRESS
EDITURA UNIVERSITARIA CRAIOVA
2025

***Shakespeare - de la surse documentare la artă
în reprezentarea vieții prin teatru***

Raluca Ghervan

Volu publicat în cadrul Proiectului

Învățământ echitabil și incluziv prin teatru și film

Finanțat de MEC, prin FDI 2025.

Director de proiect: Lect. univ. dr. Andreea Jicman

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GHERVAN, RALUCA**

**Shakespeare - de la surse documentare la artă în
reprezentarea vieții prin teatru / Raluca Ghervan. -
București : U.N.A.T.C. Press ; Craiova : Universitaria, 2025**

Conține bibliografie

ISBN 978-606-082-062-8

ISBN 978-606-14-2152-7

792

82.09

UNATC PRESS: 978-606-082-062-8

Editura Universitaria Craiova: 978-606-14-2152-7

UNATC PRESS 2025

Colecția *Educație teatrală*

www.unatcpres.ro

Editori: prof. univ. dr. Bogdana Darie, conf. univ. dr. Mihaela Bețiu

Tehnoredactare și corectură: Mihaela Bețiu, Raluca Ghervan.

DTP: Cătălin Furtună. Copertă: Corina Rezai

smartprint.ro

© UNATC PRESS pentru această ediție

În colaborare cu EDITURA UNIVERSITARIA CRAIOVA

INTRODUCERE

Argument

Extraordinarul corpus dramatic al lui William Shakespeare continuă să fascineze și să atragă atenția specialiștilor din întreaga lume. Totuși, în pofida vastei bibliografii critice dedicate operei shakespeareiene, există încă domenii insuficient explorate, printre care se numără și examinarea sistematică a modalităților prin care dramaturgul a transformat sursele literare și istorice în capodopere teatrale. Deși critica literară a menționat frecvent existența acestor surse, rareori relația dintre textul original și adaptarea shakespeareiană a beneficiat de o analiză aprofundată și metodică.

Shakespeare s-a dovedit a fi, în esență, un maestru al metamorfozei textuale – un creator care a preferat să reinventeze și să îmbogățească narațiuni preexistente în locul construirii unor intrigi complet originale. Această abordare nu reprezintă nicidecum o carență de originalitate, ci dimpotrivă, ne oferă o perspectivă privilegiată asupra geniului său artistic. Explorarea minuțioasă a procedeelelor prin care dramaturgul a restructurat, dezvoltat și nuanțat materialul sursă ne permite să pătrundem în laboratorul său creator și să înțelegem mecanismele care au facilitat transformarea unor simple narațiuni în opere de o complexitate și profunzime extraordinare.

O dimensiune particular neglijată o constituie modul specific în care Shakespeare reconfigurează arhitectura narativă a surselor sale. Majoritatea cercetărilor s-au limitat la identificarea izvoarelor și la enumerarea principalelor modificări, fără a examina în detaliu strategiile specifice prin care dramaturgul reconstruiește și îmbogățește materialul original. O asemenea analiză aprofundată devine esențială pentru comprehensiunea deplină a măiestriei shakespeareiene, dezvăluind modalitățile prin care autorul conferă personajelor schematice o profunzime psihologică remarcabilă, dezvoltă tematici universale pornind de la simple episoade anecdotice sau istorice, edifică structuri dramatice sofisticate pe baza unor narațiuni elementare și realizează sinteze inedite între multiple surse dispartate.

Examinarea relației dintre Shakespeare și sursele sale deschide perspective valoroase asupra contextului cultural al Renașterii engleze. Modalitatea în care dramaturgul asimilează și transformă sursele antice, medievale și contemporane reflectă nu doar gusturile și preocupările publicului elisabetan, ci și complexul proces de asimilare și adaptare a moștenirii culturale europene în spațiul specific al Angliei elisabetane.

Investigarea aprofundată a surselor poate clarifica numeroase aspecte controversate ale operei shakespeareiene. Multe dintre pretinsele inconsecvențe sau „erori” semnalate de exegeți își găsesc explicația logică atunci când sunt analizate în contextul surselor originale și al procesului de adaptare. Bunăoară, presupusele inexactități geografice din „Totu-i bine când sfârșește bine” se dovedesc a fi, la o examinare atentă, referințe exacte la locații reale, perfect identificabile în contextul izvoarelor franceze ale piesei.

Prezentul volum își propune să umple un gol semnificativ în domeniul studiilor shakespeareiene, oferind o analiză metodică și detaliată a procesului prin care cel mai important dramaturg al literaturii universale a metamorfozat surse diverse în creații teatrale de o valoare artistică inestimabilă. Pentru această investigație, am selectat un corpus reprezentativ de piese (câte patru pentru fiecare gen dramatic major): *Tragedii* (Hamlet, Macbeth, Regele Lear, Othello); *Piese istorice* (Richard al III-lea, Richard al II-lea, Henric al IV-lea – partea I și a II-a, Henric al V-lea); *Comedii* (Totu-i bine când sfârșește cu bine, Îmblânzirea scorpiei, Mult zgomot pentru nimic, Cum vă place?) – însumând 12 piese (13 incluzând ambele părți ale lui Henric), care reprezintă aproximativ o treime din creația dramatică shakespeareiană.

Cadrul conceptual

❖ *Opera shakespeareiană în contextul Renașterii engleze*

Creația shakespeareiană se situează la intersecția multiplelor curente și influențe culturale ce au caracterizat Renașterea engleză. Desfășurată aproximativ între 1590 și 1613, activitatea dramaturgică a lui Shakespeare coincide cu o epocă de profunde transformări în societatea engleză, marcată de trecerea de la paradigma medievală la zorii modernității, de la valorile feudale la sensibilitatea umanistă și de la predominanța oralității la expansiunea culturii tipărite.

Din perspectivă culturală, epoca elisabetană marchează momentul în care literatura engleză își cristalizează identitatea proprie, asimilând creator influențele continentale. Shakespeare beneficiază de accesul la o extraordinară diversitate de surse culturale: traduceri din literatura antică greco-latină, narațiuni

italiene renascentiste (Boccaccio, Bandello, Cinthio), cronici istorice britanice (Holinshed, Hall), patrimoniul literar popular și folcloric autohton, precum și creațiile dramatice contemporane din spațiul insular și continental.

Un factor determinant în configurarea universului creator shakespeareian l-a constituit dezvoltarea fără precedent a teatrului elisabetan. Edificarea teatrelor permanente în Londra, începând cu The Theatre (1576) și continuând cu The Curtain, The Rose și The Globe, a creat premisele pentru instituționalizarea unei arte dramatice profesioniste. În acest context propice, Shakespeare a beneficiat de existența unei companii stabile de actori profesioniști, de un public eterogen și receptiv la inovațiile dramatice, de libertatea de a experimenta cu diverse forme și genuri și de posibilitatea de a-și rafina și perfecționa tehnicile dramatice pe parcursul activității sale.

În plan sociopolitic, opera shakespeareiană oglindește preocupările și tensiunile specifice epocii elisabetane: problematica succesiunii la tron și a legitimității politice, transformările structurale ale societății și emergența clasei mijlocii, expansiunea comercială și maritimă a Angliei, precum și conflictele religioase și politice din spațiul continental european.

O caracteristică definitorie a universului creator shakespeareian o constituie relația cu sursele literare și istorice. Spre deosebire de conceptul modern de originalitate, perioada elisabetană prețuia capacitatea de a remodela și îmbogăți materiale preexistente. Shakespeare excelează în această artă a transfigurării textuale, demonstrând o extraordinară abilitate de a identifica potențialul dramatic al unor surse diverse, de a sintetiza multiple tradiții și influențe, de a adapta material narativ pentru reprezentarea scenică și de a metamorfoza simple narațiuni în creații de o profundă complexitate.

Din perspectiva dezvoltării teatrului ca artă, Shakespeare a beneficiat de și a contribuit la evoluția tehnicilor scenice, rafinarea convențiilor dramatice, sofisticarea limbajului teatral și explorarea posibilităților oferite de configurația specifică a spațiului teatral elisabetan.

Nu în ultimul rând, contextul lingvistic al perioadei s-a dovedit extrem de favorabil pentru creația shakespeareiană. Limba engleză traversa o etapă de excepțională expansiune și flexibilitate, oferind dramaturgului posibilitatea de a crea neologisme, de a combina registre lingvistice diverse, de a explora posibilități poetice inedite și de a dezvolta un limbaj dramatic de o bogăție și expresivitate fără precedent.

❖ *Obiectivele și metodologia cercetării*

Volumul de față își propune să demonstreze că procesul prin care Shakespeare adaptează sursele reprezintă un act creator sofisticat, departe de simpla preluare sau modificare superficială a materialului original. Demersul nostru vizează evidențierea mecanismelor specifice prin care dramaturgul transformă surse eterogene într-un corpus dramatic coerent și profund original.

În primul rând, cercetarea noastră urmărește identificarea și analiza minuțioasă a surselor pentru operele selectate, un proces ce implică nu doar stabilirea izvoarelor primare și secundare, ci și examinarea atentă a conexiunilor dintre diversele surse și evaluarea accesibilității lor pentru dramaturg în contextul epocii.

Un alt obiectiv central îl constituie investigarea procesului de reconfigurare dramatică, utilizând tehnici de compresie și dilatare temporală, construind tensiunea dramatică și creând scene și episoade inedite care augmentează substanțial materialul original.

Examinarea transformării personajelor reprezintă o dimensiune crucială a cercetării noastre. Creația shakespeariană se distinge prin capacitatea de a metamorfoza figurile schematice din surse în personaje de o complexitate psihologică remarcabilă. Dramaturgul creează caractere veridice și profunde, cu motivații și relații nuanțate, transcendând tipologia simplistă a surselor originare.

În ceea ce privește transformările tematice, lucrarea noastră își propune să evidențieze modul în care Shakespeare nu doar dezvoltă și îmbogățește temele existente în surse, ci introduce și motive noi, creând o textură tematică complexă care conferă operelor sale o profunzime filosofică și o rezonanță universală absentă din materialul original.

Analiza reconfigurărilor structurale și investigarea transformărilor lingvistice și stilistice constituie alte obiective esențiale, reliefând capacitatea lui Shakespeare de a restructura fundamental materialul narativ și de a crea un limbaj poetic de o expresivitate și complexitate excepționale.

Metodologia adoptată în această cercetare se fundamentează pe principii de analiză comparativă și hermeneutică, urmărind să evidențieze nu doar originile textuale ale operelor, ci și procesul complex de transfigurare și îmbogățire a materialului sursă. Abordarea noastră metodologică îmbină analiza textuală riguroasă cu contextualizarea istorică și culturală, permițând o înțelegere aprofundată a artei dramatice shakespeariene.

Parametrii analitici specifici pentru cele trei categorii de piese au fost adaptați naturii distincte a fiecărui gen dramatic. Pentru tragedii, analiza s-a concentrat pe transformarea psihologică a personajelor și aprofundarea

dimensiunii filosofice a narațiunilor sursă. În cazul pieselor istorice, atenția s-a îndreptat către modalitatea în care Shakespeare a echilibrat fidelitatea istorică cu imperativele dramatice. Pentru comedii, investigația a vizat în special modul de sintetizare a multiplelor surse și integrarea elementelor originale în structura dramatică.

❖ *Relevanța contemporană a studiului surselor*

Investigarea modalităților prin care Shakespeare își transfigurează sursele prezintă o semnificativă relevanță pentru practica contemporană a adaptării literare și dramatice. În contextul actual, când adaptările și reinterpretările operelor clasice au devenit o componentă dominantă a peisajului cultural, tehnicile și strategiile shakespeariene de metamorfozare a materialului sursă oferă lecții valoroase și modele exemplare.

În primul rând, abordarea lui Shakespeare demonstrează posibilitatea de a conserva esența unei narațiuni în timp ce aceasta este actualizată pentru un public diferit. Modalitatea în care dramaturgul a adaptat povești clasice și contemporane pentru publicul elisabetan oferă un model relevant pentru artiștii contemporani preocupați de accesibilizarea operelor clasice pentru sensibilitatea receptorilor actuali.

Strategiile shakespeariene de îmbogățire psihologică și tematică a materialului sursă sunt deosebit de relevante pentru practicile de adaptare contemporane. Capacitatea sa de a conferi personajelor schematice o complexitate psihologică remarcabilă și de a stratifica semantic narațiuni diverse oferă un model valoros pentru creatorii contemporani care lucrează cu materiale clasice sau istorice.

O dimensiune particulară a relevanței contemporane o constituie modalitatea în care Shakespeare abordează problemele traducerii culturale. În era globalizării culturale, tehnicile sale de adaptare a materialului străin pentru un public autohton, conservând în același timp esența culturală originară, oferă învățăminte importante pentru practicile contemporane de adaptare interculturală.

Studiul sistematic al surselor ne propune și o perspectivă nuanțată asupra conceptului de originalitate în creația shakespeariană. Departe de a diminua valoarea inovativă a operei sale, analiza detaliată a modului în care Shakespeare își transformă sursele dezvăluie o formă de originalitate mai subtilă și mai profundă decât simpla invenție narativă.

Contribuția lucrării pentru domeniul de studii shakespeariene

Prezentul volum aduce contribuții substanțiale în sfera studiilor shakespeariene prin multiple dimensiuni. Înainte de toate, propunem o abordare sistematică și comprehensivă a relației dintre Shakespeare și sursele sale, distinct de cercetările anterioare care au tratat această problematică fragmentar sau tangențial. Lucrarea noastră dezvoltă o metodologie coerentă de investigare a raportului operă-sursă și oferă o perspectivă integrativă ce acoperă toate genurile majore ale dramaturgiei shakespeariene.

O dimensiune esențială a contribuției noastre constă în recuperarea contextului istoric, evidențiind conexiuni semnificative anterior neglijate sau insuficient explorate. Identificarea referințelor la evenimente contemporane, clarificarea unor aspecte geografice și istorice controversate și recuperarea subtextului politic din opere aparent apolitice reprezintă contribuții importante la înțelegerea aprofundată a operei shakespeariene.

Cercetarea noastră propune perspective interpretative inedite pentru unele opere considerate problematice în exegeza actuală, demonstrând că preținsele inconsecvențe își găsesc frecvent justificarea în sursele originare. De asemenea, oferim explicații pentru opțiuni dramatice considerate anterior arbitrare și propunem interpretări noi fundamentate pe înțelegerea complexă a raportului cu sursele.

Lucrarea de față dezvăluie aspecte fundamentale ale laboratorului creator shakespearian, identificând modele recurente în selecția și adaptarea surselor și evidențiind strategiile specifice de transformare a materialului narativ în substanță dramatică. Perspectiva interdisciplinară adoptată, integrând analiza literară tradițională cu investigația istorică, studiul contextului cultural și analiza dramaturgică, facilitează o înțelegere nuanțată a complexității operei shakespeariene.

Cercetarea noastră oferă perspective valoroase asupra circulației ideilor în Renaștere și asupra proceselor de transfer cultural între diferite spații europene.

Prin investigarea minuțioasă a surselor, recuperăm sensuri și referințe perfect inteligibile pentru publicul elisabetan dar devenite obscure pentru receptorul modern, restaurând astfel straturi semantice pierdute în decursul timpului. Lucrarea noastră are aplicabilitate practică pentru regizori și dramaturgi contemporani preocupați de montarea sau adaptarea operelor shakespeariene, pentru traducătorii operei dramaturgului și pentru profesori și studenți interesați de dramaturgia elisabetană.

Volumul nostru identifică și deschide noi direcții de cercetare privind alte opere shakespeariene neincluse în selecția actuală, aplicarea metodologiei la alți

autori ai perioadei și studiul comparativ al tehnicilor de adaptare în diferite epoci și contexte culturale.

Importanța și rolul surselor

Studiul izvoarelor utilizate de Shakespeare constituie o cale privilegiată pentru înțelegerea procesului creator și a artei dramatice a celui mai important autor de teatru din literatura universală. Departe de a diminua originalitatea dramaturgului, cercetarea surselor evidențiază geniul său în transfigurarea materialului literar și istoric preexistent în creații artistice inovatoare și profunde. Shakespeare nu se limitează la simpla preluare a narațiunilor, ci le restructurează fundamental, stratificându-le semantic și conferindu-le o complexitate psihologică absentă în materialul original.

În cazul tragediilor, studiul surselor dezvăluie poate cel mai elocvent procesul prin care Shakespeare transformă narațiuni relativ simple în explorări complexe ale condiției umane. Cronicile medievale, nuvelistica italiană și legendele antice devin, în laboratorul său creator, vehicule pentru investigarea celor mai profunde dimensiuni ale naturii umane.

În piesele istorice, raportul lui Shakespeare cu sursele capătă o dimensiune particulară, având în vedere necesitatea menținerii unui echilibru între acuratețea istorică și imperativele dramatice. Cronicile lui Holinshed, principala sursă pentru majoritatea pieselor istorice, oferă fundamentul factual pe care Shakespeare construiește arhitecturi dramatice complexe. Dramaturgul reușește să comprime timpul istoric, să reorganizeze evenimente și să dezvolte personaje memorabile, conservând în același timp esența istorică a materialului.

Poate cel mai interesant aspect al tratării surselor în piesele istorice îl constituie modalitatea în care Shakespeare reușește să umanizeze figurile istorice, metamorfozându-le din simple nume din cronici în personaje complexe cu motivații și conflicte interioare profunde. Această transfigurare este exemplificată în special de tratamentul personajului Falstaff, o creație aproape integral originală care adaugă o dimensiune umană esențială narațiunii istorice.

În comedii, Shakespeare manifestă poate cea mai mare libertate în tratarea surselor, permițându-și să reconfigureze radical materialul original și să sintetizeze multiple surse într-o manieră creativă și originală. Comediile sale reprezintă frecvent sinteze complexe între diverse tradiții literare – comedia clasică, nuvelistica italiană renascentistă, romanța pastorală și tradițiile populare engleze.

Corpusul de analiză și perspectiva metodologică

Selecția operelor pentru această analiză a fost realizată conform unor criterii riguroase care să permită o investigație reprezentativă și comprehensivă a modului în care Shakespeare își transformă sursele:

Reprezentativitatea pentru cele trei genuri majore asigură înțelegerea aprofundată a modului în care tehnicile de adaptare ale dramaturgului variază în funcție de specificul fiecărui gen dramatic. Această distribuție echilibrată facilitează nu doar analiza particularităților fiecărui gen, ci și identificarea unor modele comune în tehnica de adaptare shakespeareiană.

Complexitatea raportului cu sursele reflectă bogăția și diversitatea procesului creator shakespeareian, permițând investigarea modalităților prin care dramaturgul gestionează diferite tipuri de relații cu sursele sale, de la adaptări relativ fidele până la transfigurări radicale și sinteze complexe ale multiplelor surse.

Disponibilitatea și accesibilitatea surselor a constituit un criteriu esențial în selecția operelor, asigurând fundamentul unei cercetări riguroase. Selecția s-a concentrat pe opere ale căror surse sunt clar identificabile și accesibile pentru studiul detaliat, facilitând astfel o analiză comparativă solidă și verificabilă.

Reprezentativitatea diferitelor perioade de creație reflectă etapele distincte ale evoluției artistice a lui Shakespeare, permițând observarea modului în care tehnicile sale de adaptare și transfigurare a surselor s-au dezvoltat și rafinat de-a lungul timpului. Această perspectivă diacronică oferă o înțelegere aprofundată a maturizării sale ca dramaturg și a evoluției raportului său cu sursele literare și istorice.

Diversitatea tipologică a surselor demonstrează versatilitatea extraordinară a lui Shakespeare în adaptarea diferitelor categorii de material sursă. Această diversitate permite înțelegerea aprofundată a capacității sale de a asimila și transfigura materiale provenite din tradiții culturale și literare eterogene, de la cronici istorice și nuvelistica italiană la legende și narațiuni populare.

Potențialul pentru analiza comparativă permite identificarea modelelor și variațiilor în tehnicile de adaptare utilizate de Shakespeare. Această abordare comparativă oferă perspective valoroase asupra evoluției și diversității metodelor sale de transfigurare a materialului sursă.

Valoarea exemplară a fiecărei piese selectate ilustrează aspecte esențiale și distinctive ale artei dramatice shakespeareiene. Această selecție permite observarea clară a tehnicilor și strategiilor fundamentale utilizate de dramaturg în transformarea surselor sale.

Investigarea surselor shakespeareiene prin prisma categoriilor dramatice majore oferă o perspectivă structurată și revelatoare asupra modului în care

dramaturgul și-a adaptat și transformat materialul sursă în funcție de genul dramatic abordat. Această abordare permite identificarea unor modele distincte în tehnica de adaptare și revelează versatilitatea extraordinară a lui Shakespeare în reconfigurarea surselor pentru a servi diverselor imperative dramatice.

Deși selecția nu poate acoperi întreaga creație shakespeariană, ea oferă un eșantion reprezentativ și semnificativ pentru studiul raportului dintre dramaturg și sursele sale, permițând formularea unor concluzii valide despre arta sa de adaptare și transfigurare creatoare.

EPICENTRUL INSPIRAȚIEI ISTORICE SHAKESPEARIENE

